

שו"ת הר צבי יו"ד סימן רכד

מהות הגיור של וולד במעני אמו, ומתי חל גיור זה.

עוד בענין הנ"ל. הנה כת"ר רוצה לומר דהרמב"ן ס"ל דמאי דאמרינן מעוברת שנתגיירה, בנה אין צריך טבילה, היינו דבמעני אמו כבר חל התחלת הגירות אבל אין לומר דבשעת לידה הוי עדיין גוי גמור לכל דבר ח"ו, עכת"ד.

ולדעתי, מלבד דקשה להגביל מה זה התחלת גירות ומה הוא גוי גמור, דבפשוטו נראה דכל זמן שלא נגמר הגירות הרי הוא כעכו"ם לכ"ד. אולם אף לדברי כת"ר, לכאורה בגר דעלמא שמל ועדיין לא טבל או טבל ולא מל לרמב"ן פשיטא דאכתי גוי גמור הוא לכ"ד, שהרי כן מבואר להדיא בגמרא ברכות (דף מז ע"ב) דבמל ולא טבל הרי הוא כנכרי וכ"כ תוס' יבמות (דף מז ע"ב) דעכו"ם גמור הוא וכש"כ טבל ולא מל לרמב"ן. והנה שיגרת לשון כת"ר יורה וידין לחלק בנ"ד למעוברת שנתגיירה, דהאי עובר כיון דאמו ישראלית משעת טבילה מהני גם לגבי ולדה להתחיל גם גירות שלו משעת טבילה להתחייב משום אשת אח. ולפי"ז נמצא בדברי כת"ר שלחלק יצא בין גר דעלמא להאי עובר שנתגייר במעני אמו ואינם שוים בדינם. ולענ"ד קשה לומר כן, דלפי"ז נפלה ראייתו של רמב"ן ומנ"ל להוכיח דין חדש בגר דעלמא דטבילה ואח"כ מילה מהני מההיא דמעוברת שנתגיירה, כיון דסוף סוף לא דמו אהדדי דבגוי דעלמא אינו מתחיל הגירות כלל לא במילה לחוד ולא בטבילה לחוד, משא"כ האי עובר המתגייר במעני אמו דכבר משעת טבילה הותחל הגירות וכבר נעשה ישראל להתחייב משום אשת אח משעת טבילה לחוד, לכן אינו מעכב הסדר אבל בגוי דעלמא אימא לך כסברת הרא"ה והתוס' דלעולם בעינן דחלות הגירות תהיה ע"י טבילה דוקא אבל בטבל ואח"כ מל לא מהני.

ועוד יותר יש להפליא, כיון דמוכרח לחדש ולחלק דעובר המתגייר שאני מגוי דעלמא, והטבילה מהני עכ"פ להתחיל הגירות דילמא כי היכי דמהני פלגא מהני כולה, ונימא כסברת תוס' ורא"ה דבעובר נעשה גר לגמרי בטבילה לחוד, ומאן מפסי לומר דהך טבילת עובר מהני לפלגא ולא לכולה, והאיך בנה רמב"ן יסודו לחדש דין גדול ולהוכיח מדין עובר המתגייר במעני אמו לשאר גר דעלמא ודילמא כיון דאישתני דין עובר עכ"פ במקצת, אישתני לגמרי וכסברת התוס' והרא"ה.

אלא ודאי צריך לומר דפשיטא ליה להרמב"ן דשוין הן לגמרי וטבילת עובר למ"ד לאו ירך אמו דינו אחד עם טבילת גוי דעלמא, ולכן מסתבר דכשם דטבילת גוי דעלמא אין כאן עדיין התחלת גירות והוא גוי גמור עד שימול ה"ה בהאי עובר נמי גוי גמור הוא עד שימול ולכן שפיר יליף הרמב"ן זה מזה.

עוד הקשה כת"ר, אם נאמר טעמא דהך ברייתא דחייבים הוא משום דעובר ירך אמו, א"כ למה לא הקשו בגמרא על ר"י דאמר רצה בולדה מתכפר מהך ברייתא דשני אחין ולמ"ל להקשות מדברי רבא, עכ"ד. הנה באמת הך מימרא דרבי יוחנן כבר אתותב מברייתא ערוכה בתמורה (דף כה), וא"כ מאי אולמא להקשות עליו מברייתא זו ג"כ.

וביותר הא כבר כתבתי די"ל דהא מני ר' יהודה היא ולדידיה ודאי דחייבין משום אשת אח לכו"ע אף למ"ד עובר לאו ירך אמו, כיון דנגמר הגירות במעני אמו. ועוד לעיקרא דמילתא ודאי אנו צריכין לדברי התוס' דאין זה פירכא לרבא מדר"י, דבלא"ה מוכרח דרבא לא ס"ל כוותיה, אלא דרוצה ליישב דברי רבא גם לר' יוחנן, לפי זה אין מקום להקשות אמאי לא פריך לר"י מהך ברייתא, דכאן לא נחית אלא ליישב הך דינא דרבא גם לר' יוחנן.

גם מה שהוסיף להעיר דלרמב"ן הקושיא היא לרבא ואמאי לא מתרץ דרבא כהך ברייתא ס"ל, ע"ז אני אומר לכת"ר ומטונך, אטו תנאי שקלת מעלמא, הא מצינו בתמורה ובכמה דוכתי דפליגי תנאי ואמוראי בדין עובר ירך אמו, וא"כ דל הך ברייתא דשני אחין תאומים, עדיין יכול רבא לומר אנא כתנא דעובר ירך אמו ס"ל, וכהיא ברייתא דאיתותב מינה ר"י בתמורה, ועוד גם על דברי כת"ר תקשה קושיא זו, דעכ"פ מהך ברייתא דשני אחין תאומים דחייבין משום א"א בנוולד בקדושה, הרי מוכח להדיא הך דינא דרבא דמעוברת שנתגיירה בנה א"צ טבילה דעלתה לו טבילת אמו, דאל"כ דגם הטבילה לא עלתה לו, א"כ הרי לא נולדו בקדושה ואמאי חייבין משום אשת אח, ואדרבא יש לדקדק מאי קמ"ל רבא הא תניא להדיא כן. וביותר קשה לי, דיש להוכיח הך דינא דרבא ממשנה ערוכה בבכורות (דף מו ע"א) נתגיירה מעוברת הוי בכור לכהן, ואם נאמר דלא כרבא דטבילת אמו לא מהני ליה כלל ולא הותחל כלל הגירות במעי אמו, ורק לאחר שכבר נולד נתגייר ושוב אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד ולמה חשוב בכור לכהן, הא בשעת לידתו ופטר רחם הוי גוי גמור וע"כ דטבילת אמו עלתה לו, ומאי קמ"ל רבא הא תנינא.

ועוד לדברי כת"ר יש לתמוה להרשב"א דמתרץ דמאי דקאמר רבא בנה א"צ טבילה, האי בנה לאו דוקא אלא בתה ומפורש יוצא מדבריו דבבן אינו עולה לו טבילת אמו, וא"כ תמה אקרא מהך ברייתא דשני אחין, דמינה מוכח דגם לבן עולה לו טבילת אמו וכן מהך משנה דבכורות. וכן יש לדקדק על רמב"ן למה ליה להוכיח דינו דטבילה ואח"כ מילה נמי מהני ממימרא דרבא ושביק מתניתין וברייתא דשני אחין דמוכח להדיא דטבילת האם עולה לבנה, אלא ודאי צריך לומר כמו שכתבתי, דמתניתין וברייתא ליכא להוכיח מידי משום די"ל דאיתא כמ"ד עובר ירך אמו, ומאי דדחה כת"ר בשתי ידים יהא מוכרח להודות ליישב בזה דברי הרשב"א שכולנו חייבין למשכונני נפשין על ישוב דבריו, ואולי יש להמתיק בזה קצת מש"כ תוס' דניחא ליה ליישב דברי רבא אליבא דכו"ע (והיינו גם למ"ד עובר לאו ירך אמו) משום דבזה מיושב נמי מה שהקשיתי לעיל מאי קמ"ל רבא הא דין זה כבר מוכח ממתניתין וברייתא, אך אי מההיא סד"א דהיינו דוקא למ"ד עובר ירך אמו ולכן מוקים לה לדברי רבא אף כמ"ד עובר לאו ירך אמו. והשתא טובא קמ"ל דבנה אין צריך טבילה לכו"ע.

עוד הקשה עלי דלדברי הרמב"ן לא ס"ל הך דינא דברייתא דשני אחין, והרי בדף צז ע"ב הביא הרמב"ן בעצמו הך ברייתא לפרש מתניתין דהתם, ע"כ.

והנה בפשוטו י"ל דרמב"ן רוצה לפרש מתניתין גם אליבא דר"י, ומדפליג ר' יהודה ברישא מכלל דסיפא מודה ואתיא נמי כותיה, וכבר הזכרנו דלר' יהודה פשיטא דחייבין כרת משום א"א אף אם נאמר עובר לאו ירך אמו, אך לכאורה היה נ"ל דאין הכרח כלל לומר דהרמב"ן ס"ל להלכה עובר לאו ירך אמו וכמו שאבאר. דהנה מסוגית הגמרא יבמות (דף עז ע"א) מבואר, דהא דטבילת אמו מהני לבנה נפ"מ בענין חלות הגירות על הבן בין למ"ד ירך אמו או לא. דלמ"ד דהוי ירך אמו לא חשיב כאילו הולד נתגייר וטבל בפני עצמו אלא דעיקר הגירות חל על האם ומגו דחל עליה חל הגירות על כל אבריה והעובר בכלל. אבל למ"ד לאו ירך אמו, נמצא דהולד מתגייר וטבל בפני עצמו, ולכן שיטת רמב"ן ורשב"א דלמ"ד לאו ירך אמו לא נגמר גירות הולד עד שימול ג"כ כשאר גר דעלמא. ורמב"ן יליף דמדמ"ד עובר לאו ירך אמו וטבילת אמו עולה אף שאינו מתגייר עד שימול, ממנו נשמע דגם למ"ד עובר ירך אמו מודה בגר דעלמא דמהני טבילה ואח"כ מילה דמה"ת דפליגי בזה, ונמצא דלהלכה היה אפשר לומר דגם רמב"ן ס"ל עובר ירך אמו, והוכחה זו דטבילה ואח"כ מילה מהני דמוכיח ממ"ד עובר לאו ירך אמו אינו מוכרח לומר דלא ס"ל כמ"ד עובר ירך אמו, ושפיר ס"ל כהיא ברייתא דשני אחין דחייבין כרת משום א"א. אלא דמ"מ בנידון השאלה לענין ירושה הערתי קמה וגם ניצבה, כיון דעדיין אין לנו הכרעה ברורה בדין עובר ירך אמו, והרי קמן שיטת ר"ת בתוס' סנהדרין (דף פ ע"א) דקיי"ל עובר לאו ירך אמו. והרי הרמ"א בשו"ע הביא שיטת רמב"ן, ואם נצרף לזה שיטת ר"ת שוב י"ל דאינו יורש את אמו דאינו נעשה גר במעי אמו ואף אם יהיבנא ליה לכת"ר דגם רמב"ן פוסק כהך ברייתא דשני אחין וס"ל עובר ירך אמו, מ"מ נגד ר"ת מי יכריע דס"ל עובר לאו ירך אמו. ובזה מיושבות רוב השגות כת"ר עלי. שוב ראיתי בחידושי רמב"ן חולין (דף נח ע"א) האריך בדין עובר ולא הכריע אבל כנראה דעתו נוטה לשיטת ר"ת.

עוד השיג עלי על מה שאמרתי דמה שכתב רש"י דבנולד בקדושה לא שייך כקטן שנולד הוא לסברת רבא דעובר ירך אמו, ותמה כת"ר ע"ז, דהא על הברייתא גופא כבר פירש"י דחייבין כרת שהרי היא כישראלית שילדה בנים, ע"כ. אינני רואה בזה שום סתירה לדברי. שהרי כבר אמרנו דלשיטת רמב"ן ע"כ הך ברייתא או דאיתא כמ"ד עובר ירך אמו או כרב יהודה. ובהיותי עסוק ליישב שיטת רמב"ן גם לרש"י אמרתי דגם לרמב"ן יתכנו דברי רש"י לסברת רבא דעובר ירך אמו, ואה"נ דהברייתא גופא איתא כמ"ד עובר ירך אמו, וכל דברי סובבים רק לשיטת רמב"ן אבל ודאי שיטת רש"י עצמו לא נתבררה לנו, ואולי ס"ל כהרא"ה וכתוס', ולכו"ע חל הגירות במעי אמו לגמרי, וכן מה שתפס עלי מהנמוק"י, הנה מדבריו לעיל מזה נראה קצת מלשונו כי דעתו נוטה לסברת הרא"ה. וביותר הא הנמוק"י פרק הפרה פסק כמ"ד עובר ירך אמו.

ומה שהביא קושית הגאון רש"ש על תוס' בכורות שכתב דגם בנולד בקדושה אמרינן כקטן שנולד, אני בעניי איני רואה בזה שום קושיא דניחזי אנו, מה זה ענין כקטן שנולד, ע"כ הכונה דברגע חלות הגירות נפסק קשר יחוסו הקודם ועכשיו נברא מחדש ואין לו שום שייכות ליחוסו הקודם, וממילא י"ל דהאי כללא קיים לעולם בין נתגייר לאחר שנולד ובין נתגייר במעי אמו, ולעולם אנו אומרים דמשעת גירות נפסק מיחוסו הקודם ומכאן ואילך חושבנא. ולפי"ז אין כאן סתירה כלל מתוס' בכורות לרש"י יבמות, דלענין האחין זל"ז ודאי לא שייך לומר כקטן שנולד, כיון דשניהם נתגיירו קודם לידתו, א"כ משעת גירות ואילך שוב נעשו אחין זל"ז מן האם ולידתו משוי להן אחין ושפיר כתב רש"י דל"ש כקטן שנולד, משא"כ התוס' בכורות לענין יחוסו להאב ודאי גם בנולד שייך כקטן שנולד, דמרגע חלות הגירות במעי אמו נפסק יחוסו הקודם לאביו ונעשה שנולד בלי אביו, והדברים ברורים בעז"ה.

גם מה שכתב דלדידי יקשה דברי הב"י דהביא סברת רמב"ן וגם פסק כהך ברייתא דשני אחין תאומים, ע"כ. הנה כבר יישבתי זה על נכון, דגם רמב"ן עצמו היה יכול לסבור כהך ברייתא.

ומה שהקשה כת"ר על הרמב"ם דפסק כההיא דר"י בהפריש חטאת מעוברת ובהלכות נזקי ממון (פ"ט) פסק דפרה שהזיקה גובה מולדה דהוי ודאי משום דעובר ירך אמו. וכן תמה כת"ר על הכס"מ שמפרש דברי הראב"ד שבא לפרש דגם הרמב"ם ס"ל עובר לאו ירך אמו. הנה כבר העיר בזה המרכבת המשנה (פ"ז מהלכות עבדים). ולי נראה דלא קשיא עפ"י דברי הר"ן חולין (דף נח ע"א), דגם הך דינא דרבא פרה שהזיקה גובה מולדה אינו מוכיח דעובר ירך אמו, אלא כיון דההיזק נעשה ע"י שניהם הו"ל כגוף אחד. וכ"כ השטמ"ק בב"ק בשם הרא"ה, וכ"כ רמב"ן חולין (דף נח). א"כ לפי"ז אין כאן סתירה בדברי הרמב"ם. ועל מה שכתבתי דספיקו של מרן הב"י בנולד בקדושה אי שייך שאר אם ופסולין לעדות, תליא בהך דינא דרמב"ן אימתי חל הגירות, וע"ז תמה כת"ר הא פסק בשו"ע דחייבים משום א"א. הנה באמת הרי לא העתיק הב"י ספיקו זה בשו"ע, וי"ל דחזר בו ופסק דיש להם שאר אם דהרי חייבין כרת משום א"א. ובכמה דוכתי מצינו דהב"י בשו"ע חזר משיטתו שבב"י וגם זה אחד מהם. ועל תמיהתו לשיטת רמב"ן א"כ למאן דאמר עובר לאו ירך אמו אמאי גלי קרא במצרית מעוברת שנתגיירה דבנה שני ותמה ע"ז כת"ר הא זה הוא גזה"כ ומה מקום להקשות על מקרא מלא. הנני מבאר דברי, דאם נאמר להרמב"ן דכל חלות הגירות הוא לאחר שנולד, א"כ הו"ל כשאר מצרי דעלמא שנתגייר בעצמו, לפי"ז מה שייך לומר דהוי גזה"כ ומה בין זה לשאר גר מצרי דעלמא הלא שניהם נתגיירו לאחר לידתו והאיך נחלק בין השוים, וכעין זה הקשו תוס' יבמות (דף מו ע"ב, ד"ה כי פליגי) והקשו ואי כר"א כיון דגר מעליא הוא אין סברא למעטו. וכן אני אומר בנ"ד, דכיון דנתגייר בעצמו לאחר לידה אין סברא למעטו שיהא מצרי שני כיון דבאמת ראשון הוא, והרי רש"י (בדף ע"ח) דקדק וכתב בלשון זה: כתב רחמנא אשר יולדו למימר דכל לידה דמגירות ואילך חזא דרא היא. הרי דדוקא גירות דלאחר לידה חשיב דרא, ובע"כ כונת רש"י על גירות הולד לא של האם דמה לנו בגירות האם אם הולד עצמו עדיין לא נתגייר, ולכן שפיר תמהתי על רמב"ן דלשיטתו לא היה גירות הולד קודם לידה. וכן בשאר הדברים יש לי לעורר עוד אך מפני חולשתי ל"ע הנני מוכרח לקצר.

